

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційне дослідження

Тьор Лариси Вікторівни «Соціально-психологічні чинники взаємодії когнітивного стилю та пізнавальної діяльності у юнацькому віці», представлене на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук із спеціальності 19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи

Проблематика представленого Тьор Л.В. дисертаційного дослідження присвячена вивченню соціально-психологічних чинників взаємодії когнітивних стилів як способу опрацювання смислової інформації, а також впливу когнітивно-стильових особливостей на пізнавальну діяльність особистості юнацького віку. Важливість цієї теми, безсумнівно, зумовлена зростаючими соціально-психологічними вимогами щодо сучасної особистості, котра включається у насичене трансформаціями суспільство, пов'язаними зі складною і насиченою інформаційною ситуацією, адже наразі інформація – це той стратегічний капітал, від успішності або неуспішності використання якого залежить ефективність засвоєння соціального досвіду сучасними юнаками, успішність їх інтеграції у соціум. Тому з'ясування соціально-психологічних чинників взаємодії когнітивних стилів (у контексті адекватності розуміння інформації) й пізнавальній діяльності є нагальною та перспективною проблемою для соціальної психології та психологічної науки в цілому.

Слід зазначити, що у сучасній психології феноменологія когнітивних стилів доволі повно прояснена завдяки вивченню характеристик когнітивних стилів та їх індивідуальних проявів у когнітивних процесах. Так, дослідниками виокремлено велику кількість когнітивних стилів та доведено їх якісну своєрідність і несхожість, створено діагностичну базу. Водночас, остаточно не була визначено механізми впливу особливостей когнітивного стилю на пізнавальну діяльність і процес розуміння інформації, роль когнітивно-стильових особливостей у процесі пізнавальної діяльності й розуміння тексту, характер вираженості соціально-психологічних чинників взаємодії детермінант

когнітивного стилю та пізнавальної діяльності особистості юнацького віку. Дисертаційне дослідження Тьор Л.В. являє собою успішну спробу висвітлити ці актуальні питання.

З огляду на вищезазначене, обраний авторкою предмет дослідження – соціально-психологічні чинники взаємодії когнітивного стилю та пізнавальної діяльності у юнацькому віці – є значущим й доволі важливим для теорії і практики соціальної психології.

Дисертаційне дослідження має безсумнівну наукову новизну й вагоме теоретичне значення. У роботі вперше виокремлено провідні соціально-психологічні чинники взаємодії когнітивного стилю та пізнавальної діяльності у юнацькому віці: соціальне середовище (сімейні установки; освітнє середовище); культурне середовище (індивідуалістичні та колективістичні культури); соціальні стереотипи (досвід багатозадачності; досвід вирішення проблем у групах); емоційна саморегуляція (позитивні емоції; специфіка соціальної підтримки); мотивація та соціальні установки (формування когнітивних стратегій: логічний та аналітичний підхід або глобальний та інтуїтивний; флексибільність мислення; соціальна рефлексія); визначено детермінанти когнітивно-стильових особливостей (полезалежності та понятійної диференційованості) у взаємодії з соціально-психологічними особливостями осіб юнацького віку, патернами поведінки та їх перебіг в умовах пізнавальної діяльності.

Авторкою розкрито концептуальні й змістовно-процесуальні засади інтегрованої програми соціально-психологічного супроводу процесів формування й розвитку когнітивно-стильових особливостей успішності пізнавальної діяльності особистості та оптимізації їх взаємодії у юнацькому віці, через запровадження інноваційних соціально-психологічних технологій за методологічним, змістовим і технологічним компонентами.

Встановлено, що процес і ефекти опрацювання інформації та її інтерпретування залежать від репрезентації когнітивного стилю особистості юнака. Показано, що в процесі діяльності можна виділити кілька когнітивних стилів. Виявлено, що розвиток когнітивних стилів діяльності в юнацькому віці

відбувається нерівномірно. Більш повно виражені когнітивні функції, що сприяють загальному сприйняттю інформації (складність-простота), функції, які забезпечують організацію навчання (аналітичність-синтетичність, конкретність-абстрактність, залежність-незалежність) і спостережні функції (імпульсивність-рефлексивність), а найменш виражені функції глобалізації-специфічності. Так, специфічні для глобалізації функції, необхідні для розуміння загальної інформації, виражені не в усіх досліджуваних. Тому відстеження порядку застосування цих функцій у процесі навчання та спілкування відображає специфіку їх прояву в онтогенезі

Дисертанткою доведено, що соціально-психологічні чинники суттєво впливають на взаємодію когнітивного стилю особистості з її пізнавальною діяльністю. Залежно від соціального середовища, культурного контексту та досвіду, когнітивний стиль може розвиватися в різних напрямках – від аналітичного до інтуїтивного. Ці ж чинники визначають, як особистість юнацького віку сприйматиме, інтерпретуватиме та використовуватиме інформацію в процесі пізнання.

Дисертаційне дослідження уособлює погляди на специфіку взаємодії соціально-психологічних чинників (соціальне середовище виховання та оточення; культурний чинник; соціальні очкування й стереотипи; соціальний досвід і взаємодія; емоційна регуляція і соціальна підтримка; мотивація й соціальні установки) на процес взаємодії когнітивно-стильових особливостей особистості та пізнавальної діяльності в юнацькому віці (а саме: формування когнітивних стратегій; гнучкість мислення; здатність до рефлексії).

Дисертаційне дослідження Тьор Л.В. відрізняє практичне спрямування психодіагностичного блоку для виявлення соціально-психологічних чинників взаємодії когнітивного стилю та пізнавальної діяльності у юнацькому віці, а також у можливості застосування розробленої інтегрованої програми соціально-психологічного супроводу процесів формування й розвитку когнітивно-стильових особливостей успішності пізнавальної діяльності особистості та оптимізації їх взаємодії у юнацькому віці може бути

використана в освітньому процесі для підвищення ефективності пізнавальної активності осіб юнацького віку.

На підставі всебічного аналізу підходів зарубіжних і вітчизняних вчених до дослідження специфіки взаємодії когнітивного стилю й пізнавальної діяльності особистості, представлено у *першому розділі дисертації «Теоретико-методологічний аналіз підходів до вивчення проблеми взаємодії когнітивного стилю та пізнавальної діяльності особистості у соціально-психологічній парадигмі наукового знання»* авторка обґрунтовано доводить, що когнітивний стиль слід розглядати в рамках когнітивної структури, що створює основу індивідуальності та визначає як поєднуються когнітивні здібності та емоційні якості людини, як обробляється інформація та проявляється в її поведінці.

Взагалі найважливішими характеристиками когнітивних стилів є біполярність їхніх компонентів (які можна виявити лише за крайніми формами когнітивних реакцій), процесуальний характер (що визначає способи отримання інтелектуальних продуктів), стійкість у часі, функціонування на різних рівнях (виявлення когнітивних функцій на різних рівнях), оцінні судження щодо когнітивних стилів неможливо застосувати (адже стиль не визначає якість інтелектуального продукту).

У роботі виявлено об'єктивне ставлення до понятійної бази дослідження, що свідчить про ґрунтовність і виваженість дослідницької позиції. У дисертації чітко визначено теоретико-методологічні основи дослідження.

Дисертанткою виокремлено провідні соціально-психологічні чинники, що здійснюють вплив на взаємозв'язок когнітивного стилю та пізнавальної діяльності особистості юнацького віку, а саме: соціальне середовище; культурне середовище; соціальні стереотипи; емоційна саморегуляція; мотивація та соціальні установки; визначено детермінанти когнітивно-стильових особливостей у взаємодії з особистісними рисами осіб юнацького віку, патернами поведінки та їх перебіг в умовах пізнавальної діяльності.

Авторкою висвітлено уявлення про соціально-психологічну структуру пізнавальної діяльності й вагому складову (когнітивно-стильові особливості особистості) у зазначеній структурі.

Дослідниця слушно підкреслює, що когнітивні та стилістичні особливості як детермінанти розуміння навколишнього світу (світ – суб'єктивний вимір буття, культура – аксіологічний вимір) визначають парадигму світосприйняття. Як показують експериментальні дані, акцент на когнітивних і стилістичних особливостях призводить до настільки ж асиметричного й емоційного сприйняття та розуміння світу.

На позитивну оцінку заслуговує побудова стратегії емпіричного дослідження, яка дозволила дисертантці визначити соціально-психологічні чинники взаємодії когнітивно-стильових особливостей та пізнавальної діяльності особистості юнацького віку завдяки розв'язанню таких завдань: визначення ключових параметрів основних рис когнітивного стилю, що утворюють структуру когнітивного стилю особистості юнацького віку й провідні соціально-психологічні чинники, що здійснюють вплив на взаємозв'язок когнітивного стилю та пізнавальної діяльності особистості юнацького віку; уточнення уявлення про взаємозв'язок когнітивно-стильових і соціально-психологічних властивостей особистості, які мають прояв у пізнавальній діяльності особистості юнацького віку; розроблення інтегрованої програми соціально-психологічного супроводу формування розвитку когнітивно-стильових передумов пізнавальної діяльності особистості та оптимізації їх взаємодії у юнацькому віці, з'ясуванню когнітивно-стильових особливостей осіб юнацького віку та структури когнітивних стилів, їх прояву в процесі пізнавальної діяльності й розумінні інформації. На підґрунті факторного та кластерного аналізів визначено специфіку соціально-психологічних чинників, їх впливу на взаємодію когнітивно-стильових особливостей й пізнавальної діяльності осіб юнацького віку, що досить ретельно описано авторкою у *другому розділі дисертації «Емпіричне дослідження соціально-психологічних чинників взаємодії когнітивного стилю та пізнавальної діяльності у юнацькому віці»*.

Дисертанткою проведено факторний аналіз з використанням методу головних компонент, для визначення кількості компонентів запропоновано два критерії: згідно з першим, кількість чинників дорівнює кількості компонентів із власними значеннями, що більші за одиницю («сума поясненої дисперсії»); другий критерій визначають за графіком власних значень – кількість чинників є плоскою, після різкого падіння власного значення визначається точкою перегину на графіку до досягнення лінії. Адекватність вибірки перевірено за допомогою критерію адекватності вибірки Кайзера-Меєєра-Олкіна й виокремлено шість чинників із власними значеннями понад 1.

У процесі вивчення взаємодії когнітивних стилів із пізнавальною діяльністю особистості юнацького віку дослідницею було виокремлено такі ключові соціально-психологічні чинники, що здійснюють вплив на когнітивний стиль та пізнавальну діяльність особистості: «соціальне середовище» (сімейні установки; освітнє середовище); «культурне середовище» (індивідуалістичні та колективістичні культури); «соціальні стереотипи» (досвід багатозадачності; досвід вирішення проблем в групах); «емоційна саморегуляція» (позитивні емоції; відсутність соціальної підтримки й емоційні труднощі); «мотивація та соціальні установки» (формування когнітивних стратегій: логічний та аналітичний підхід або глобальний та інтуїтивний; флексибільність мислення; соціальна рефлексія), а також «когнітивний стиль», «пізнавальна діяльність». Крім того, як менш провідні, але значно більш значущі у вираженості когнітивного стилю особистості юнацького віку було виокремлено такі чинники: «оцінка досягнутих результатів», «здобуття гарної освіти».

Визначено, що структурні конструкти мають тенденцію до зміни у старшокласників і здобувачів вищої освіти. Когнітивний стиль особистості юнацького віку характеризується наявністю базового конструкту та низки додаткових конструктів, які трансформуються в процесі навчання. Можна зазначити, що відбувається зміщення інтересів до активності та професійних інтересів, планування майбутнього, прагнення отримати схвалення та повагу. Фактор також демонструє зсув у конструктах особистості, а саме в побудові процесів опрацювання інформації, внутрішніх стандартів, творчому

самовираженні, реалізації своїх здібностей і здатності жити теперішнім, тобто здатності переживати теперішнє свого життя в усій його повноті. Тому вважають, що цей чинник чинить вплив на формування і розвиток когнітивного стилю особистості юнацького віку.

Всі наукові висновки логічно випливають з емпіричних даних, які мають статистичну достовірність. Обрані схеми математичного аналізу адекватні емпіричному матеріалу, а їх обсяг достатній для виведення науково обґрунтованих закономірностей та висновків.

Вагомим практичним здобутком є подана, на основі обґрунтованих у дослідженні теоретичних положень та висновків емпіричного дослідження, інтегрована програма соціально-психологічного супроводу формування розвитку когнітивно-стильових передумов пізнавальної діяльності особистості юнацького віку, що представлена у *третьому розділі дисертації «Соціально-психологічні основи формування і розвитку когнітивно-стильових передумов пізнавальної діяльності особистості та оптимізації їх взаємодії у юнацькому віці»*.

У розділі авторкою показано, що концептуальні засади соціально-психологічної програми віддзеркалюють теоретико-методологічні основи когнітивно-стильових характеристик та пізнавальної діяльності особистості юнацького віку у вимірі соціально-психологічної парадигми.

Запропонована інтегрована програма, котра ґрунтується на методологічних змістових та технологічних положеннях щодо формування соціально-психологічних передумов ефективного взаємозв'язку когнітивно-стильових особливостей й пізнавальної діяльності особистості юнацького віку, спрямована на реалізацію характеристик полярних когнітивних стилів, на поєднання функцій мислення, визначених у когнітивних стилях, і на розвиток навичок пізнавальної діяльності, що сприяє формуванню в осіб юнацького віку навичок пізнавальної діяльності й впливає на розвиток мислення, мисленнєвих функцій когнітивних стилів і характеристик полярних когнітивних стилів, а також соціально-психологічних чинників.

Дисертанткою обґрунтовано та статистично доведено ефективність впровадженної розробленої та адаптованої інтегрованої програми соціально-психологічного супроводу процесів формування й розвитку когнітивно-стильових особливостей пізнавальної діяльності особистості та оптимізації їх взаємодії у юнацькому віці.

Авторкою зафіксовано статистично значуще поєднання когнітивних рис і домінування певних особистісних якостей. Когнітивні риси найяскравіше виражені у зв'язку з такими рисами особистості, як креативність, рефлексивність, чуттєвість та активність. Водночас доведено, що формувальні заходи сприяють розвитку особистісних якостей (креативності, рефлексивності, чутливості, активності), пов'язаних із когнітивними процесами пізнавальної діяльності.

Результати дисертаційної роботи Тьор Л.В. переконливо доводять доцільність й ефективність запропонованої інтегрованої програми соціально-психологічного супроводу формування розвитку когнітивно-стильових передумов пізнавальної діяльності особистості юнацького віку.

Обґрунтованість одержаних у роботі положень, висновків та рекомендацій забезпечена застосуванням констатувального та формувального експериментів, їх відповідністю чітко визначеній теоретико-методологічній базі та завданням дослідження. Основні ідеї дослідження логічно доведені до практичного впровадження.

Дисертантка переконливо ілюструє, що ефективність програми доведена завдяки поєднанню когнітивних функцій з соціально-психологічними властивостями, розвивальних впливів на такі соціально-психологічні чинники: соціальне середовище; культурне середовище; соціальні стереотипи; емоційна саморегуляція; мотивація та соціальні установки; соціальна рефлексія й особистісні якості, як креативність, рефлексивність, чутливість та активність, слугували засобом розвитку пізнавальної діяльності.

У дисертації широко окреслено подальші перспективи розробки поставленої проблеми.

Позитивно оцінюючи наукове та практичне значення результатів дисертаційного дослідження Тьор Л.В., вважаємо за доцільне висловити окремі зауваження та пропозиції:

1. У першому розділі роботи авторкою визначено, що власне когнітивні та стилістичні характеристики індивіда є основними чинниками, що взаємодіють із пізнавальною діяльністю у юнацькому віку. Проте, наукові концепції та підходи, які доводять слушність авторського припущення про дієвість соціально-психологічних передумов взаємодії когнітивно-стильових особливостей та пізнавальної діяльності осіб юнацького віку, представлені доволі стисло.

2. У дисертаційному дослідженні в якості респондентів були обрані старшокласники та здобувачі перших курсів закладів вищої освіти. Вибірка є цілком репрезентативною та відповідає емпіричному завданню дослідження. Проте, дисертантка вказує лише формальні групи учнівської молоді. На нашу думку, емпіричне дослідження набуло б більшої ґрунтовності, якщо б авторка в якості досліджуваних обрала представників різних юнацьких груп, особливо неформальних (квадробери, теріантропи, фуррі тощо).

3. У дисертації ретельно прописана інтегрована програма соціально-психологічного супроводу процесів формування й розвитку когнітивно-стильових особливостей пізнавальної діяльності особистості та оптимізації їх взаємодії у юнацькому віці. Проте, майже не обґрунтоване застосування поняття «соціально-психологічний супровід», те чим відрізняються програми психологічного та соціально-психологічного супроводу. Також потребує пояснення використання інтегрованого підходу до формування й розвитку когнітивно-стильових передумов пізнавальної діяльності осіб юнацького віку.

4. Для математичної верифікації взаємодії когнітивно-стильових особливостей та пізнавальної діяльності особистості юнацького віку дисертанткою застосовується факторний та кластерний аналіз. Впродовж вирізнення кластерів-психологічних типів критеріями обрано «соціально-психологічні чинники», «когнітивний стиль особистості» і «пізнавальну діяльність». Потребує пояснення у який спосіб було виявлено зазначені критерії

та яким чином вони здійснюють вплив на взаємодію когнітивно-стильових характеристик і пізнавальної діяльності особистості юнацького віку.

Загалом, висловлені зауваження та пропозиції не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційного дослідження як цілісного, завершеного наукового доробку. Публікації авторки та автореферат відповідають рукопису дисертації та цілком розкривають її зміст.

На підставі вищезазначеного можна констатувати, що дисертаційне дослідження «Соціально-психологічні чинники взаємодії когнітивного стилю та пізнавальної діяльності у юнацькому віці» повністю відповідає всім вимогам п.п. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів» із змінами, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року та вимогам МОН України, які висуваються до підготовки кандидатської дисертації, а її авторка, Тьор Лариса Вікторівна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.05 – соціальна психологія, психологія соціальної роботи.

Офіційний опонент:

Доктор психологічних наук, професор,
доцент кафедри психології та соціальної роботи
ЦДУ імені Володимира Винниченка

Гейко Є.В.

*Директор
знакової роботи
ЦДУ ім. В. Винниченка*

Лариса Тьор